

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kartokas nepritekliaus žavesys

Vis pagalvoju – o jeigu šioms šv. Velykoms nedažysiu margučiu?... Kaži, baisu kam nors dėl to būtų?.. Prieš savaitę prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios šurmuliavusiame turguje akį vėrė ištisas turgaus margumynas – atrodo, ir kermošinių saldainių būta, nors šiaip visur mirgėte mirgėjo verbos; ir kuklios, papuoštos tik išsprogusia karklų šakele, ir prikaišiotos ryškių plastikinių gėlyčių, ir dekoratyviniais kiaušiniai apkabinėtos, ir, regis, netgi apmegztos... gausų gausa, tik pirk ir neškis. Bet kažkaip visai nebuvo tam noro. O „Maximoje“ nuo Velykoms skirto kampo tai net šiurpoka darosi – tiek ten dekoratyvinių kiškučių ir viščiukų, tupinčių kraitelėse ir gėlių vazonėliuose, servetėlių ir padėkliukų, šokoladinių kiaušinių ir kitokio gero. Kurio, kaip pasakytų filosofas, man nereikia.

Bet juk iš tiesų – nereikia.

Net ir tų margučių man nereikia. Ir nieko baisaus neatsitiks, jeigu namuose ant stalo jų nebus. Jeigu nebus pyragų, tortų, kepsnių, saldumynų. Mūsų godžioje vartotojiškoje visuomenėje išgalėjo toks rajumo kultas, kad mes jo tiesiog jau nebepastebime. Arba esame linke vadinti jį gražiais žodžiais, slepiančiais tikrąją jo esmę. Ne, ne, mes ne apsirijame, mes mėgaujamės gyvenimu. Mes skiname dieną kaip senovės romėnai. Mes esame hedonistai ir epikūrininkai. Mums reikia saldaus, o ne kartaus gyvenimo skonio.

Bet ar nereikėtų kartais pajusti, kad ir stygius, nepriteklius, netgi savotiškas skurdumas turi savo žavesio ir netgi yra reikalingas?.. ir, ko gero, ypač prieš tokią galingą šventę kaip šv. Velykos, kurios juk yra ne kiškučių ir ne kiaušinių, o Kristaus prisikėlimo šventė. Prisikėlimo, kuris sietinas su kūno perkeitimo stebuklu, su prigimties sutaurinimu. Su įvykiu, kuris iš esmės neturi gamtinės cikliškos eigos; mes vis mėgstame kalbėti apie atgimimą kaip apie gamtos sezonų keitimąsi, bet juk iš tiesų prisikėlimo stebuklas yra unikalus ir vienintelis. Mes nesame nei medžiai, nei augalai, nei grybai, kad atgimtume pagal sezoną. Mūsų laukiantis atgimimas yra toks sukrečiantis ir toks neišvengiamas, kad užima kvapą.

Kaip gali būti ramus, kai žinai, kai tai tavęs laukia?.. Kaip gali būti abejingas, sotus ir viskuo patenkintas?.. Atsimink savo alkį, savo skurdą, savo nelaimę ir dėkok Dievui už juos, nes ne per sotį ir perteklių pajusi prisikėlimo stebuklą artėjant.

Gilus, tamsiai mėlynas dangus virš bažnyčios, artėjant Velyknačio Mišioms – didžiulio altoriaus uždangalas, kuris kada nors prasiskleis, kad išvystume tai, kas nuostabu ir nepakartojama.

O, mūsų akys to neištvers, mūsų varganos mirtingosios akys!.. Bet galbūt turėsime kitas – dvasios akis.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

SUTEMOS

*Lyg būtų po pasaulio pabaigos
Taip gaudžia marios – gaudulingai nykiai.
Anta nudžiūvusios pušies šakos
Dygliuotas nukryžiuotojo vainikas*

*Juoduoja baugiai. Nieko neįvyks
Jau niekad. Ir slegia sunkūs dangūs
Išgąsdintas paklydusias avis.
Į akmenuotą tyrlaukį įžengęs,*

*Dar ieškai stebuklingosios šaknies,
Dar ieškai smėlyje keleiviui vietos.
Ir blausias tavo siela nei ugnis,
Iš naujo šio pasaulio palytėta.*

Stasė Lygutaitė-Bucevičienė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kartokas nepritekliaus žavesys • 2-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Asmeniškai prisiminimai apie Vytautą Vygantą • 3-as psl. Astrida Petraitytė. Juodkrantė, iš Schwarzorto išaugusi... • 4-as psl. Aldona Žemaitytė. Atsigręžus į senąjį Vilnių • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Mykolo Žilinsko dailės galerijoje – XX a. pradžios belgų dailės ekspozicija/ Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Gėlėta paroda. Algirdo Petrulio kūrybos aštuoniasdešimtmečiui • 6-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Iš šventyklose aptinkama purvo • 7-as psl. Antanas Seikalis. Vidurnakčio apasionata. Ištrauka iš knygos • 8-as psl. Asmeniškai prisiminimai apie Vytautą Vygantą

Kitame numeryje: Savaitgalis COOL: knygos, filmai, parodos, akimirkos • L. Peleckis-Kaktavičius. Dramatiškas Teodoro Kilikevičiaus likimas

Asmeniškai prisiminimai apie Vytautą Vygantą

Romualdas Kriaučiūnas

VYGANTAS, Vytautas Petras (1930.III.17 Klaipėdoje – 1998.X.13 Dallas, TX. Palaidotas Putnam, CT), psichologas. Ph.D. (1956). Su tėvais pasitraukęs į Vokietiją, 1948 m. baigė Gross Hesepe lietuvišką gimnaziją. 1948–49 m. studijavo Pabaltijo universitete Hamberge-Pinneberge. 1949 m. persikėlė į JAV ir studijavo psichologiją Brooklyn, NY, koledže (1951 m. gavo bakalauro laipsnį) ir Fordham universitete New York, NY. 1951–53 m. studijas tęsė Illinois universitete Urbana (baigė magistro laipsniu), apgynė pramoninės psichologijos doktoratą. 1954–56 m. dirbo asistentu Illinois universitete, nuo 1956 m. – psichologas American Airlines bendrovėje. Parengė įvairių leidinių ir darbuotojų atrankos testų. Buvo bendrovės Americana Hotels prezidento pirmasis pavaduotojas administraciniais reikalais.

Ateitininkas nuo gimnazijos laikų. 10 metų dirbo Ateitininkų federacijos valdyboje, 1963–67 m. – gen. sekretorius. Veikė Lietuvių studentų sąjungoje, buvo jos valdybos narys. 1953–54 m. „Drauge“ redagavo Akademių prošvaiščių skyrių, vėliau rašė apie futbolą (Ganvyto slap.). Vienas žurnalo „Lituanus“ organizatorių (1954), jo redakcijoje dirbo iki 1963 m. Kaip ateitininkų atstovas 1958 m. buvo išrinktas į pasaulinę katalikų intelektualų organizacijos centro valdybą, kelias kadencijas (1959–65 m.) buvo jos pirmininkas (apdovanotas popiežiaus ordinu). Nuo 1960 m. ALRKF centro valdybos, nuo 1961 m. – ALTo ir World University Service patikėtinių tarybos narys, nuo 1972 m. – LKMA Amerikos skyriaus Finansinio komiteto pirmininkas. Bendradarbiavo LE, „Drauge“, „Darbininke“, „Lituanus“. 1964–69 m. Ateitininkų sendraugių centro valdybos narys (ši informacija paimta iš leidinio „Jungtinių Amerikos Valstijų lietu-viai“. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilnius, 2002).

Netrukus po Vytauto Vyganto mirties buvo pradėta ruošti monografija, bet ji niekada neišvydo dienos šviesos. Leidiniui buvo numatytos trys dalys: biografinė, asmeniniai prisiminimai apie velionį ir jo paties mintys. Atsiliepdamas į kvietimą prisidėti, parašiau rašinėlį ir jį pasiunčiau 1999.2.23. Dabar, po dvidešimties metų, radau jį neišspaudintų rašinių aplanke. Štai tas rašinys. Kitų metų pradžioje sukaks 90 metų nuo Vytauto Vyganto gimimo.

Keturi momentai lietuviškos veiklos baruose Amerikoje

Bene 1955 metų pabaigoje, tarp Kalėdų ir Naujųjų metų, apie penkiasdešimt studentų ateitininkų suvažiavo į pranciškonų vienuolyną Kennebunkport, Maine valstijoje. Tai buvo bene pirmieji kun. Stasio Ylos suorganizuoti kursai Amerikoje, kurie vėliau pavirto tradiciniais moksleivių ateitininkų kursais, kasmet vykstančiais Dainavoje. Kennebunkporto kursų studentai buvo iš anksto parinkti ir pakviesti. Iš anksto, turbūt iš sendraugių, buvo sukeltos lėšos, kursantams nereikėjo mokėti nei už kelionę, nei už išlaikymą. Kiekviena gauta „stipendija“ buvo 60 dolerių, o tais laikais, ypač studentams, tai buvo didelis pinigai. Pakviestieji jautė, kad investuotojų į ateitininkijos rytojų negalima apvilkti.

Tuose kursuose teko ir man dalyvauti. Jie buvo prasmingi, naudingi ir, spėju, kad mane „užprogramavo“ ilgų metų veiklai ateitininkuose. Kai daugiau po trisdešimties metų vienoje ateitininkų stovykloje užsiminiau, kad vis dar stengiuosi tuos šešiasdešimt dolerių visuomenės investavimo į mane pateisinti, dr. Vytauto Vyganto komentaras buvo maždaug toks: „Dėl to tu nesirūpink. Jau seniai savo skolą išmokėjai...“

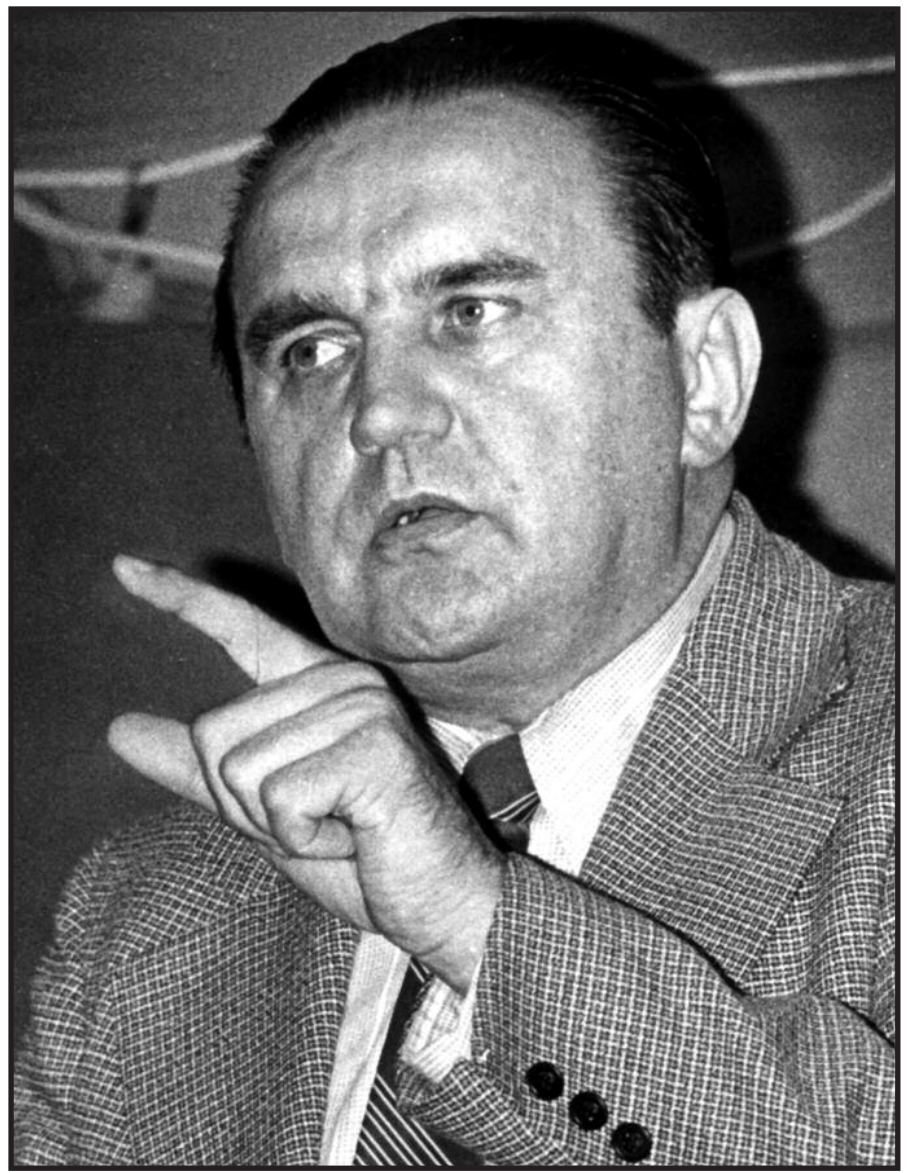
Spėju, kad pirmą kartą su dr. Vytautu Vygantu (toliau ji vadinsiu Vytautu) susipažinau Kennebunkporto kursuose. Spėju, kad jis tuose kursuose buvo kun. Stasio Ylos dešinioji ranka. Pats kursuose per daug nekalbėjo, bet jam priklausė nuopelnas, kad

į ateitininkiškos veiklos metodiką buvo įvesti diskusiniai būreliai. Jie šiuose kursuose gal ir buvo bandomi pirmą kartą. Iki to laiko kursuose paprastai būdavo paskaitininkai ir pasyvūs klausytojai. Diskusiniai būreliai šią tvirtą tradiciją negražinamai sugriovė. Būrelyje visi sėdėjo ratu ir visi buvo skatinami aktyviai pasireikšti. Nebuvo galimybės už kieno nugaros slėptis, nes nugarų nebebuvo. Šis metodinis lūžis, žiūrint atgalios, buvo labai svarbus. Būreliai skatino ne tik pasisakyti, bet ir galvoti, kitų nuomones išklausyti, kitus įtakoti, savo pozicijas ginti.

Įdomus sutapimas – grupinio darbo mokslinis tyrinėjimas buvo pradėtas Bethel, Maine valstijoje, pora metų anksčiau. Jį pradėjo grupė psichologų iš MIT, savo grupę pavadinę National Training Laboratory. Tai buvo įdomi naujiena pritaikomoje psichologijoje. Iki to laiko buvo praktikuojama grupinė terapija klinikoje ir ligoninėse protiškai sergantiems ligoniams. Bethel psichologų grupė grupinio darbo metodą pritaikė sveikiems žmonėms. Šis išradimas buvo pritaikytas pramoninėje ir organizacijų psichologijoje. „Lietuvių enciklopedijos“ 34 tome pasitikrinau Vytauto doktorato gavimo metus. Tai buvo 1956-ieji. Jo specialybė kaip tik ir buvo pramoninė psichologija. Nežinau jo disertacijos temos, bet nesistebėčiau, jeigu ji kaip nors sietųsi su šio išradimo pritaikymu pramonėje.

Anais laikais (maždaug 1952–1960 m.) Amerikoje labai aktyviai reikėsi Lietuvių studentų sąjungai. Joje dėl valdžios konkuravo trys pagrindinės studentų srovės – santariečiai, skautai ir ateitininkai. Priešrinkiminė agitacija buvo ypač intensyvi. Ateitininkų aktyvistų grupėje vadovaujantį vaidmenį turėjo ir Vytautas. Vienuose rinkimuose ateitininkų sąrašas pralaimėjo. Po to „Draugo“ dienraštyje buvo pakelbti tų rinkimų rezultatai bei rinkimų analizė, kur kritiškai ir užgauliai pasisakyta laimėjusios opozijos adresu. Tas rašinys buvo anoniminis. Netrukus apie tą rašinį žinojo ir kiti studentai – jie į studentus ateitininkus žiūrėjo kaip į užgaulius pralaimėtojus. Stengdamasis į visa tai atkreipti savųjų (studentų ateitininkų) dėmesį, į „Gaudeamus“ parašiau rašinį, pavadintą taip: „Nori taškytis, sakyk kaip vadiniesi“. Po juo pasirašiau savo vardu ir pavarde. Tik vėliau iš netiesioginių šaltinių patyriau, kad to anoniminio rašinio autorius buvo Vytautas. Jam nepatikusi mano lojalumo stoka „saviesiems“ ir „kiaušinio bandymas pamokyti vištą“.

Antrojo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso programa buvau paprašytas parengti studijinę anketą. Ruošiant antrosios anketos sąrangą, stengiausi per daug nenukrypti nuo pirmosios anketos, nes kitaip būtų prarastas palyginamasis momentas. Pirmoji anketa buvo parengta 1966 metais, antroji – 1972 metais. 1972 metų Kongreso dalyvių susipažinimo šokių metu šokau su žmona. Nutilus muzikai, šalimais šokęs Vytautas, net „labas“ nepasakęs, labai garsiai į mane kreipėsi maždaug šiais žodžiais: „Tai ką tu čia, Kriaučiūnai, su ta savo anketa. Joje nėra nieko kūrybingo, nieko uždegancio, nieko dinamiško. Tai tik laiko gaišinimas...“ Bandžiau jam paaiškinti, kad buvo noras tarp pirmosios ir antrosios studijinės anketos išlaikyti tęstinumą. Nemanau, kad jis mane išgirdo, nes vėl ėmė skambėti šokių muzika. Dar ir da-

Vytautas Vygantas

„Draugo“ archyvo nuotr.

bar atsimeinu žmonos klausimą: „Kas jis toks per vienas?“

Apie 1985 metus buvo sudaryta Ateitininkų ideologinės programos komisija, kuriai vadovauti buvo pakviestas (ir sutiko) Vytautas. Po kokių metų į mane kreipėsi Federacijos vadai, prašydamas, kad aš į tą komisiją įečiau ir jai vadovaučiau, nes iš Vytauto nieko negirdėti. Jis net ir į telefono skambučius nereaguojas. Matydamas reikalo svarbą, sutikau. Netrukus sušaukiau pirmąjį posėdį, kuriame dalyvavo ir Vytautas. Pasidalinome mintimis, pasiskirstėme darbus, nustatėme kito posėdžio datą. Kitame posėdyje Vytautas ir vėl dalyvavo, bet pasiimto darbo nebuvo atlikęs. Vėliau komisija nusprendė bažnotis moksleivių ateitininkų *Programos vadovo* paruošimui. Ateitininkų federacijos tarybos posėdžio protokole rašoma, kad veikia trys pakomisės: vadovų kursų, moksleivių programos ir moksleivių kursų. Pastaroje yra V. Vygantas su D. Katiliūte-Boydston. „Pakomisės apie savo veiklą atraportuoja pagrindinei komisijai“ (1987.3.28-29).

Iki *Programos vadovo* išleidimo komisija iš Vytauto nebuvo gavusi jokio atsiliepimo apie ruošiamos programos įvertinimą, niekada negavo nei kursų konspekto, nei jokio paaškinimo ar pasiteisinimo. *Programos vadovas* buvo išleistas tik 1996 metais, nes dar buvo viliamasi, kad Vytauto sutelkta ir turima medžiaga bus gauta ir panaudota leidinyje. *MAS Programos vadovo* kopija buvo pasiūsta visiems komisijos nariams. Iš Vytauto nebuvo gauta jokios reakcijos, jokio atsiliepimo.

Tai keletas momentų prisimenant mano asmeniškai pažintį su Vytautu ir veiklą. Po Vytauto mirties nemažai jo bendraminčių ar bendraminčių spaudoje paskelbė savo atsiminimus. Ne vienas užsiminė, kad Vytautas nemėgo rašyti. „Jis buvo veiksmo ir žodžio, bet ne rašto žmogus“, – rašė Antanas Dundzila („Draugas“, 1998.10.29). Tačiau tai nereikia, kad jis nemokėjęs rašyti ir nerašęs. Pavyzdžiui, studentijos sukurtiniame leidinyje „Dienos tarp dangoraižių“ (Chicago, 1957) tilpo brandus Vytauto straipsnis „Individas vertybių sankryžoje“. Jį pasiunčiau monografijos redaktorei, siūlydamas jį perspausdinti.

Nukelta į 8 psl.

Knygos Juodkrantės kurorto „aukso amžius“ fragmentas

Knygos pristatymas Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Kalba N. Strakauskaitė, šalia – J. Zabarskaitė ir L. Motuzienė

Juodkrantė, iš Schwarzorto išaugusi...

Astrida Petraitytė

Nijolė Strakauskaitė. Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m. – Liudviko Rėzos kultūros centras, 2018

Kovui einant link pabaigos Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pakvietė į Klaipėdos universiteto istorikės doc. dr. Nijolės Strakauskaitės monografijos „Juodkrantės kurorto ‘aukso amžius’: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 m.” pristatymą. Be autorės, dalyvavo Liudviko Rėzos kultūros centro Juodkrantėje kuratoriumo pirmininkė prof. Jolanta Zabarskaitė ir Neringos muziejų vadovė (pristatyta kaip leidinio recenzentė, prisistačiusi kaip buvusi Strakauskaitės studentė Klaipėdos universitete) dr. Lina Motuzienė.

Renginio metu Zabarskaitė pašmaikštavo: istorikų veikalų paprastai nė jų šeimos nariai neskaito... Strakauskaitės knyga lauko šią mokslinės monografijos „tradicija“ – nuobodų sausumą; tuo įsitikinome ir iš Motuzienės perskaitytų ištraukų. Ir pačios autorės pasisakymai – pristatant leidinio problematiką, ją iliustruojant nuotraukomis ekrane, atsakant į Zabarskaitės „provokacijas“ ar auditorijos klausimus – liudijo autorę esant ne sausų faktų kaupėja, bet aistringą savojo krašto tyrėja, jos praeities prikėlėja ir šių istorinių daigų skiepytoją pirmiausia kraštiečių – kultūrininkų, mokslininkų ir ilininkų gyventojų – sąmonėn.

Knygą ten pat ir išigijau (ko gero, knygynuose šis juodkrantiškių leidinys nepasirodys?), jau namuose pastudijavau – žinia, kokios ten studijos: įtraukiantys skaitiniai. O jau vien vartydamas knygą ir malonumą patirti, ir praturtėji – joje gausu iliustracijų (anų laikų atviručių su vilų ir kitais kurortiniais vaizdais, t. p. reklaminių ar informacinių pranešimų ir pan.).

Autorė išskiria du pagrindinius kurorto istorinės raidos etapus: „Schwarzort kurorto Vokietijos imperijos laikotarpiu (XIX a. 7-asis dešimtmetis – 1918 m.) ir Juodkrantės kurorto autonominiame Klaipėdos krašte (1923–1939), priklausiusiame Lietuvos valstybei“ (p. 9).

Taigi knyga mus įveda į XIX a. antroje pusėje techninį progresą bei kurortų radimąsi patiriančią Vokietijos imperiją. Taip, Kuršių nerija, kurią mes suvokiame kaip Mažąją/Prūsų Lietuvą (pagrįstai kaip tokią, nepagrįstai – kaip tik tokią, be Vokietijos – anksteliau: Prūsijos valstybės – konteksto). Tad ir šia Juodkrantės – tuomečio Schwarzort'o – reprezentacija autorė atlieka platesnę misiją nei tik tam tikros gyvenvietės pristatymas; bent aš suvokiu ją skelbiant: metas įsisąmoninti, kad visas Klaipėdos kraštas, lietuvininkų gyventas, išlaikęs savus tautinius materialius bei dvasinius akcentus, iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos buvo integrali kitos valstybės dalis; metas priimti tą faktą, į jį įdėmiau

išsiūrėti (užuot purkštavus prieš niekadėjus germanizatorius).

Juodkrantės virtimą iš mažo skurdaus žvejų kaimelio prašmatniu kurortu autorė pradeda nuo „techninio progreso“ – garlaivių pramonės, laivninkystės pakilimo (ne ką menčiau svarbus ir geležinkelių plėtojimas). Nuo XIX a. vidurio, patiriame, visoje Vokietijoje kilo kurortų kūrimosi ar atgijimo bumas (tam įtakos turėjo ir oficialiai įteisintos valdininkų atostogos).

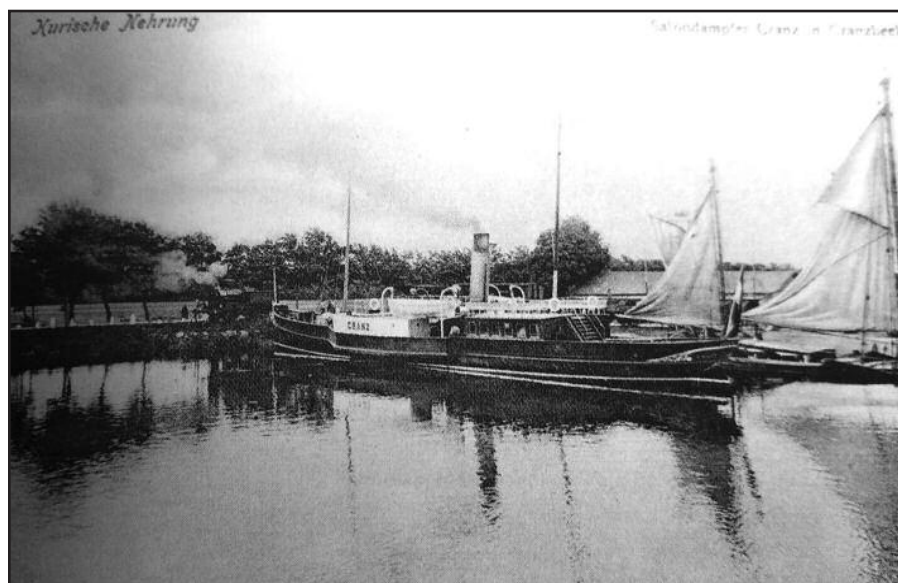
O Juodkrantę šis tapsmas kurortu, regis, ištiko ties krizine riba: būti ar žūti. „XIX a. tris pirmuosius dešimtmečius Kuršių nerija vis dar buvo svarbi senojo Europos pašto kelio dalis“, p. 54. (Beje, Strakauskaitė dar 2001 m. yra išleidusi knygą „Kuršių nerija – Europos pašto kelias“). Nutiesus geležinkelį, iš Karaliaučiaus einantį pro Lauksargius, pašto karietų arkliams nebeteko klampoti pamariu, bet smėlio stichijos, jau spėjusios praryti keletą nerijos gyvenviečių, vis dar grasino. „Juodkrantė ne tik išliko, bet XIX a. pabaigoje net įsiveržė į garsių kurortų pietrytinėje Baltijos jūros pakrantėje gretas“ (p. 8). Gyvybės įpūtė bent keli faktoriai, daugiausia – asmeninės iniciatyvos. Kopos imtos apželdinti, įsikūrusi bendrovė „Stantien & Becker“, kasdama gintarą, išsipareigojo ir marių farvaterį pagilinti (taip pagerindama sąlygas įplaukti garlaiviams). Kurortinę Juodkrantės atmosferą pirmiausia kūrė vienadieniai ar savaitgalio turistai – atplaukdavę čia pavaikštinėti, papramogauti, pasigrožėti iš Memelio/Klaipėdos ar Tilžės (o ir su didžiuoju regiono miestu – Königsbergu/Karaliaučiumi tapo patogų susisiekti). Tad ir tarp autorės šaltinių ženklia vietą užima būtent garlaivių firmų reklaminiai skelbimai ar tiesiog tvarkaraščiai laikraštyje „Memeler Dampfboot“. Štai, pavyzdžiui, 1888-aisiais garlaivis „Cranz“ skelbė „Tour Memel-Cranz-Königsberg und vice versa“ (p. 29).

Autorė ypatingai išskiria Eduardo Stellmacherio nuopelnus – 1865 m. nusipirkęs Juodkrantėje smuklę, pavertęs ją iš pradžių „Svečių namais“, netrukus – ir populiariu viešbučiu „Kurischer Hof“, jis tapo kurortinio verslo šioje žvejų gyvenvietėje pradininku ir įkvėpėju (sūnus Louisas jo veiklą pratęsė, šeimos reikmėms pastatęs „vilą su verandomis ir medžio pjaustinių papuošimais – Villa Hubertus“, p. 87). 1903 m. „Kurischer Hof“ nusipirko ir, regis, aptarnavimo kartelės nenuleidęs R. Gudaitis iš Klaipėdos. Autorės nupieštas XIX–XX a. sandūros reklamos būdas, kartu perteikia ir Juodkrantėje siūlytas pramogas: „kurorto gatvėmis vaikš-

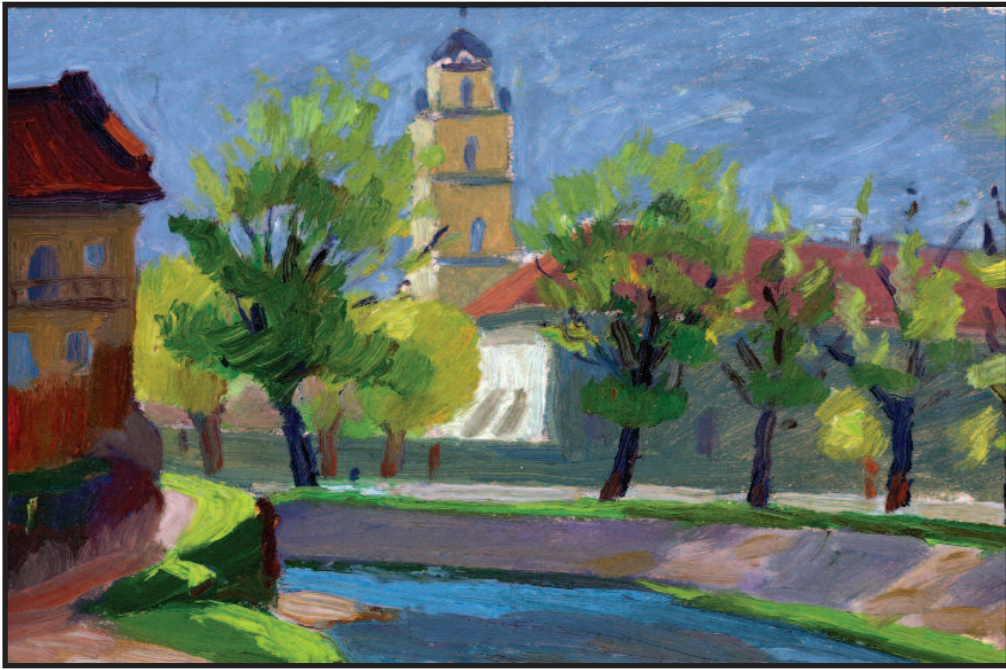
čiodavo vyras su ragu, kurį vis pūsdavo, atkreipdamas visų praeivių dėmesį, o tada garsiai perskaitydavo ant plakato surašytus renginius – kelionė vežimais į Mirusias kopas ar kelionė į Klaipėdą stebėti jachtų regatą, kvietimas stebėti žvejų pratybas prie gelbėjimo stoties arba viešbutyje Kurischer Hoff dramos vakarą, kuris pagal epochos madą buvo vadinamas prancūzų kalbos terminu Soire“ (p. 74–75). Rengti šokių vakarai, koncertai. Turbūt Kuršių nerijos simboliu tapę briedžiai irgi buvo tapę reklaminių vilionių ir atraktyvių išvykų objektais.

Architektūrinį Juodkrantės paveikslą praturtino ne tik vilų kvartalas (Vilų gatvė), sudaręs tarsi paralelinę šaką žvejų gyvenvietei (Kaimo gatvei), bet ir kiti statiniai, skirti fiziniam komfortui (prieplauka) ar dvasinei praktikai (1885 m. pastatyta „nauja raudonų plytų neogotikinio stiliaus evangelikų liuteronų bažnyčia“, p. 80). Nuo pasaulio kurortininkai nebuvo atskirti – L. Stellmacherio viloje veikė ir paštas, telegrafas, o pats šeimininkas, „be kurortinio verslo, atliko ir kelias valstybės tarnybos funkcijas“ (p. 87). Be viso kito, jo iniciatyva pastatytos kurortinės gydyklos (siūlančios šiltas vonias, masažus ir kt.). Aktyvaus poilsio gerbėjai turėjo galimybę žaisti tenisą ir kriketą. 1909 m. prie jūros radosi restoranai „Strandhalle“. Bet svarbiausia kurorto atrakcija – svarbesnė, regis, net už maudynes jūroje – buvo promenados miške. Autorė išskiria „promenadą į Blocksbergą“, pakeliui gerintis senojo miško pušimis ir eglėmis, turint galimybę atsikvėpti ant įrengtų suoliukų, toliau patraukus „atsiverdavo išpuodingas vaizdas į mistinę dvasia alsavusią Griekų liepos raguvą ir Kuršių marių platybę“ (p. 112). Turbūt nustėrę kurortininkai žvelgdavo į dar žaliuojančias pušų viršūnes, kurių kamienus smėlis jau užpustęs. Ištvermingieji galiausiai įveikdavo statų kalną, pasiekdavo apžvalgos aikštelę su ištiklintu paviljonu – visa tai ir vadinosi Blocksbergas (išnašoje autorė paaiškina, kad lietuvių kalba jis tapo Raganų kalnu).

Nukelta į 8 psl.

Garlaivis Cranz Cranzbeeko prieplaukoje

Jonas Kuzminskis (1906–1985). Vilnelė nuo Bernardinų sodo. 1943.

Vladas Drėma (1910–1995). Vilnius. Šv. Mykolo bažnyčia. 1944

Atsigręžus į senąjį Vilnių

Menininkai okupacijų žnyplėse

Aldona Žemaitė

Straipsnio paantraštė šio teksto skaitytojams gali pasirodyti drastiška. Viso labo tai vilniečių dailininkų kūryba, pristatoma Vilniaus paveikslų galerijoje, parodoje „Vilnius dailėje. 1939–1956 m.“ Parodos rengėjai, Lietuvos dailės muziejaus darbuotojai, tikina, kad tai pirmoji tokio žanro paroda, o analogiškų parodų dar bus ne viena...

Ši kartą pristatomas slogus 1939–1956 metų laikotarpis. Okupacijų – nacistinės ir sovietinės – metas... Laikas, kai Lietuva atsidūrė didžiųjų valstybių karinių, okupacinių „žaidimų“ rąkose. Rusija karo metais Vilnių perdavė Lietuvai, kuri tuoj pat buvo aneksuota Sovietų sąjungos. Prisiminkim skanduotę „Vilnius mūsų, o mes rusų...“ Nepavydėtina dalia anuomet teko vilniečiams, tuo pačiu ir Vilniuje gyvenusiems bei kūrusiems dailininkams.

Lietuvos dailės muziejus Vilniaus paveikslų galerijoje (Didžioji gatvė, Nr. 2) surengęs parodą „Vilnius dailėje. 1939–1956“, atskleidė iki šiol mažai pažintą anuometinių Vilniaus menininkų kūrybinį gyvenimą. Paroda yra tęstinė Vilniaus dailės muziejaus programos „Pasitinkant Vilniaus 700 metų jubiliejų“ dalis. 1939–1956 metų laikotarpis apima Antrojo pasaulinio karo ir pirmuosius pokario (iki 1956 m.) Vilniaus dailininkų kūrybos metus, atspindėdamas kūrėjų nuotaikas, meninę kryptį, sąlytį su pirmojo sovietmečio kasdienybe.

Reikia atsiminti, kad Vilniuje iki čia minimo laikotarpio gyveno ir kūrė palyginti dar nedaug lietuvių menininkų, nes būtent Kaune, Lietuvos lai-

kinijoje sostinėje, buvo sutelktos stipriausios kūrybinės pajėgos. Tuo įdomiau stebėti, Lietuvos ir Sovietų sąjungos sutarimu, 1939 metų pabaigoje atgautą tikrąją sostinę Vilnių. Išlauktą, išskanduotą „Mes be Vilniaus nenurimsim“...

O tame lenkų okupuotame Vilniuje gyveno ir kūrė tikrai įdomūs lietuvių tapytojai, grafikai, užfiksavę ir mūsų laikmečiui palikę senojo Vilniaus vaizdus – senamiesčio gatveles, priemiesčius, bažnyčių ir kitų to meto architektūros paminklų meninius atvaizdus. Anuomet šie menininkai buvo jauni, kupini entuziazmo ir nenujautę kokios artėjančios audros juos išblaškys po platųjį pasaulį. Ant rasis pasaulinis karas, po to bolševikinės Rusijos okupacija išvijo juos iš gimtojo krašto, išblaškė po visą margą laisvąjį pasaulį, išgelbėjo nuo sovietinių kalėjimų ar Sibiro gulagų. Išvyko Viktoras Vizgirda, bet liko Antanas Gudaitis, išauginęs naują dailininkų kartą, atsispyrusią šabloniškam sovietiniam menui. Liko Justinas Vienožinskis, Pranas Gudynas, ilgametis Vilniaus dailės muziejaus direktorius, geraširdis, padėjęs daugeliui jaunųjų, liko Jonas Kuzminskis, Vilniaus dailės instituto direktorius, mokes ir išleidęs daug gabių studentų, kurie rinkdamiesi kitiškos, nei sovietinė, saviraiškos kryptį, ėmė garsinti Lietuvą ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Iki 1959 m. Vilniuje gyvenęs ir kūręs Ra-

faelis Chvolesas (1913–2002) sukūrė daug savo raiška įdomių senamiesčio vaizdų. Ypač iš tų gatvelių, kiemų ir kiemelių, kur anuomet buvo Vilniaus geto teritorija. Tokių gatvelių ir kiemelių dar galime aptikti ir šiandieniniame Vilniuje, nors pragmatiška biurokratija, turinti galią priimti sprendimus, bando nušluoti nuo žemės paviršiaus tą vaizdingą senamiesčio „labirintą“.

Paroda, kurią bus galima apžiūrėti net per keletą pavasario ir vasaros mėnesių, yra išskirtinė čia paminėta gatvelių ir kiemelių gausa (žiūrėtojams jie gal įdomiausi). Bet esama ir panoraminių vaizdų su priemiesčiais, miškingomis vietovėmis... Iš viso parodoje patalpinta apie 200 tapybos, grafikos, skulptūros darbų, ji užima net keletą salių...

Bet... neištveriu nepaminėjusi prie šios galingos sovietmečio menininkų parodos prisišliejusį dar vieno senojo Vilniaus mylėtojo, tapytojo Juozapo Kamarausko darbų, telpančių keliose mažutėse salėse. Jo kūryba sklidina adoracijos senajam Vilniui. □

Antanas Žmuidzinavičius (1876–1966). Vilnius. Antakalnis rudenį. 1950

Viktoras Vizgirda. Bernardinų bažnyčia nuo Vilnelės. 1943 m.

Rafaelis Chvolesas (1913–2002). Vilniaus priemiestis su Misionierių bažnyčia. 1948

Mykolo Žilinsko dailės galerijoje

– vienintelė Lietuvoje XX a. pradžios belgų dailės ekspozicija

Algis Vaškevičius

Beveik po pustrėčių metų pertraukos meno mylėtojai vėl turi galimybę Kaune, Mykolo Žilinsko dailės galerijoje aplankyti vienintelę šalyje XX amžiaus pradžios Belgijos dailės parodą, kuri dabar yra atnaujinta ir papildyta itin retai rodomais eksponatais.

domi ir šių dailės kūrinių atsiradimo Kaune istorija. Unikaliai kolekcijai pradžią davė dar 1936 metais Vytauto Didžiojo muziejuje Kaune atidaryta didžiulė „Šių laikų belgų meno paroda“. Tai buvo neeilinis įvykis Lietuvos kultūriname gyvenime, kai rengiant šią parodą savo pastangas suvienijo kultūros darbuotojai, valstybės tarnautojai ir diplomatinio korpuso atstovai. Pagrindiniai tos parodos rengimo darbai gulė ant jos iniciatoriaus – Lietuvos laikinojo reikalų patikėtinio Belgijoje Vytauto Jono Gylio ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro viršininkės Magdalenos Avietėnaitės pečių.

Paroda Kaune praėjo labai sėkmingai, sulaukė didelio dėmesio, puikių spaudos atsiliepimų. Po parodos muziejus nupirko pirmuosius kolekcijos eks-

Raymond de Meester de Betzenbroeck. „Jauna ožkytė laižosi“.

Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus nuotrauka

ponatus: 7 grafikos darbus, 1 skulptūrą ir 29 medalius, o dar 23 parodoje dalyvavę autoriai Lietuvai padovanojo 29 savo kūrinius. Tai ir buvo belgų kolekcijos pradžia, kuri liudija apie labai produktyvų kultūrinį bendradarbiavimą ir išskirtinę užsienio menininkų mecenatystę prieš Antrąjį pasaulinį karą.

Iš viso 1935–1936 metais belgų menininkai padovanojo muziejui, o kartu ir visiems Lietuvos žmonėms 139 kūrinius. Minėtai parodai pasibaigus, greičiausiai savo kolegų pavyzdžio paskatinti, į Lietuvos pasiuntinybę Briuselyje vėl ėmė plaukti belgų menininkų Lietuvai padovanoti kūriniai. Vėlesniais metais buvo įsigyti dar 32 meno kūriniai.

Tokiu būdu Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje susiformavo gausus XX a. pradžios belgų dailės rinkinys, kurį sudaro 41 tapybos darbas, 20 grafikos lakštų, 23 skulptūros ir 92 medaliai bei plaketės. Vertingiausi ir įdomiausi šio rinkinio darbai ir pristatomi dabar atnaujintoje ekspozicijoje.

Pasak parodos rengėjų, šįkart ekspoziciją papildė nuo įsigijimo 1936 metais vos kelis kartus parodose

eksponuoti belgų medaliai ir plaketės, kurie atspindi svarbiausius XIX–XX a. pradžios Belgijos karalystės istorijos įvykius nuo valstybės susikūrimo 1830-aisiais iki 1935 metų Briuselyje vykusios pasaulinės parodos.

Atnaujintoje ekspozicijoje dominuoja tapyba ir yra pristatomi įvairūs jos žanrai – išpūdingos žanrinės kompozicijos, žavūs portretai, dekoratyvūs natūrmortai, o didžiąją dalį sudaro peizažai, kurie perteikia šalies kraštovaizdį nuo šiaurėje išsidėsčiusių gyvybingų uostų, per plačias ir derlingas Flandrijos lygumas, įvairius jos miestus, iki šalies pietuose Valonijoje išsikūrusių pramoninių angliakasybos rajonų ir čia besidriekiančių Ardėnų kalnų.

Parodoje galima atrasti įamžintus ir svarbiausius Belgijos asmenis: pradedant nuo 1831 m. karūnuoto pirmojo Belgijos karaliaus Leopoldo I (1831–1865) iki Leopoldo III (1934–1951), taip pat kitus karališkosios šeimos narius. Skulptūros rinkinyje dominuojantys portretiniai biustai puikiai papildo Belgijos karališkosios šeimos portretų galeriją.

Nukelta į 6 psl.

Robert Napoleon Crommelynck. „Ardėnietės“

Marcel Rau. Karališkosios Briuselio konservatorijos šimtmečiui

Gėlėta paroda

– Algirdo Petrulio kūrybos aštuoniasdešimtmečiui

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Galerijoje „Aidas“ atidaryta garsaus tapytojo koloristo Algirdo Petrulio (1915–2010) pavasariškų įvairaus jo kūrybos laikotarpio akvarelių ir natūrmortų paroda. Dailininkas gyveno beveik šimtą metų, iš jų aštuoniasdešimt aktyviai tapė, dalyvavo individualiose ir grupinėse parodose. Būtent šioje galerijoje (kuri prieš dvidešimt penkerius metus atvėrė duris Vilniuje), A. Petrulio darbai buvo rodomi daugybę kartų, nuo pat pirmosios joje 1997 m. parodos.

„Turbūt tą ryšį jau seniai nulėmė muzos. 1924–1925 m. A. Petruelis, būdamas devynerių metų, mokėsi Vilniuje, lietuviškoje Vytauto Didžiojo gimnazijoje, kuri irgi ne iš gero gyvenimo lenkų okupacijos laikais kilnojosi iš vieno namų į kitus. Tais metais gimnazija buvo įsikūrusi Mykolo Biržiškos išnuomotose patalpose dabartinėje Šermukšnių gatvėje Nr. 3 – gal šimtas žingsnių nuo mūsų šiandieninės galerijos durų. Berniukas, praeidamas pro tuos išpūdingus geltono mūro rūmus, tikriausiai negalvojo, kad beveik po šimto metų juose pagarbiamai kabės jo paties paveikslai... Mūsų galerijos 2001 m. išleistoje knygoje-albume „Algirdas Petruelis“ yra kaip tik anų metų Algirdo Petrulio mokinio uniforma nuotrauka. Beje, gimnazijoje piešimo mokytojas buvo kubizmo pasekėjas dailininkas Vytautas Kairiūkštis. Kartą vaikams davė užduotį – pagal žinomą pasaką nupiešti iki dangaus išaugusią pupą. A. Petrulio piešinys su

kitų mokinių darbais buvo pakabintas mokyklos koridoriuje. Štai ir „paroda-debiutas“ šimtas žingsnių nuo šios pastarosios. Žinoma, šį faktą A. Petruelis prisiminė juokaudamas. Po to jį buvo paviliojusi kita mūza. Panevėžio muzikos mokykloje jis mokėsi fortepijono pas žymų pianistą ir pedagogą, M. K. Čiurlionio bendramokslį Varšuvos konservatorijoje Igną Prielgauską. Pianistu netapo, bet jo pasaulė-

Algirdo Petrulio tapyba.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

vaizdyje, paveikslų plastinėse struktūrose, subtiliausiose spalvinėse polifonijose jaučiama ne vaizdinio pasakojimo, o abstrakčios muzikinės harmonijos ir būtent šviesiosios mažorinės tonacijos trauka. Tikrasis dailininko Algirdo Petrulio debiutas įvyko vėliau, 1934–1939”, – rašoma parodos anotacijoje.

A. Petruelis studijavo Kauno meno mokykloje (J. Vienožinskio tapybos studijoje), kurią baigė 1939 m., o 1944 m. eksternu – ir Vilniaus dailės institutą, kuriame vėliau dėstė. 1952–1962 m. dirbo Vilniaus Dailės kombine. 2005 m. gavo VDA garbės profesoriaus vardą, 1995 m. – Lietuvos nacionalinę premiją, apdovanotas Gedimino 3 laipsnio ordinu.

Ankstyvieji A. Petrulio darbai – pastelinių spalvų portretai, natūrmortai su gėlėmis, peizažai, vėlesni darbai pasižymi spalvinėmis plokštumomis, sidabriškai žaliu koloritu, dar vėliau ėmė derinti realius vaizdus ir abstrakciją, švelnius potėpius keitė virtuozišku ritmišku koloritu, kūryboje stengėsi įkūnyti formos grožį.

Prieš ketverius metus galerija minėjo A. Petrulio gimimo šimtmetį. „Ne visas jo gyvenimas buvo sėkmės istorija, teko išgyventi ir sunkių laikų, bet Algirdas Petruelis visada liko nepaperkamas, ištikimas savo pašaukimui ir tikro meno misijai”, – rašo „Aido“ galerijos vadovė Birutė Patašienė. Ji kartu su A. Petrulio dukra dizainere Daiva Petruolyte ir parengė šią parodą. Dailininko kūrinių turi LDM, NCDM, Aušros muziejus Šiauliuose, Tretjakovo galerija Maskvoje ir MO muziejus Vilniuje. □

Ir šventyklose aptinkama purvo

Ieva Marija Mendeikaitė

Artėjant vienam iš gražiausių katalikiškų šventinių laikotarpių – Šv. Velykoms ir nenumaldomai langus praverti prašančiai vasarai, į kino ekranus taip pat beldžiasi naujas garsiojo prancūzų kino režisieriaus François Ozon filmas „Ačiū Dievui“ (pranc. „Grâce à Dieu“, 2019). Ši kino juosta, tiesa, atskleidžia ir supažindina žiūrovą su ne tokia gražia katalikų bažnyčios puse, kurią galima įvardinti kaip vieną pačių skaudžiausių ir pažeidžiamiausių institucijos sferų šiandien – kunigų pedofiliją ir jos mastą. Šiemetiniame Berlyno kino festivalyje Didžij žiuri prižą pelnęs filmas buvo įkvėptas tikro, šiuo metu Prancūziją drebinančio pedofilijos skandalo ir yra paremtas garsia byla – kai 1971–1991 m. kunigas Bernard Preynat rūpinosi Liono apylinkių skautais ir vasaros stovyklose seksualiai išnaudojo maždaug 70 nepilnamečių. Liono arkivyskupas kardinolas Philippe Barbarinas apie tai žinojo ir mažiausiai kelerius metus bandė viską nuslėpti. Filmo herojai, būdami jau suaugę vyrai, nusprendžia paduoti kunigą į teismą.

Kino filmo „Ačiū Dievui“ kadrai

Per savo karjerą režisavau daug filmų, kurių centre buvo moterys. Šį kartą norėjau sukurti filmą, kuriame pagrindiniai veikėjai būtų vyrai, nebijantys parodyti savo silpnumo. Internetu atradau asociacijos „Pakelti našta“ puslapį ir mane sujaukino nukentėjusiųjų nuo kunigo istorijos, ypač Aleksandro, kurį vaidina Melvil Poupaud. Jis daug metų kovojo su Bažnyčia, kad jo istorija būtų išgirsta ir jį seksualiai išnaudojęs kunigas nebedirbtų su vaikais. Aš susitikau su aukomis ir jie man davė leidimą sukurti filmą apie juos,“ – spaudos konferencijoje apie filmo idėją pasakojo režisierius. „Ypač mane paveikė nuoširdžiai tikinčio Alexandre žodžiai apie tai, kaip praėjus beveik trisdešimčiai metų po skautų katalikų vasaros stovyklose atsitikusios tragedijos jis nusprendė nutraukti tylą. Alexandre kovojo su Liono diecezijos valdžia, siekdamas, kad jo tvirkintojas kunigas Bernard’as Preynat būtų nušalintas nuo kunigystės ir pirmiausia nuo tiesioginio darbo su vaikais. Mūsų susitikimas atrodė neišvengiamas. Jaučiau, kad jis paliks žymę mums abiems“, – pridėda F. Ozon.

nui teko išgyventi ir staigų jo norą kovoti dėl teisingumo palaiko tiesiog smarkiu noru pasinaudoti esama situacija ir neturėjimu ką veikti.

Ir kita perspektyva yra pateikiama per trečiojo, to paties kunigo auka virtusio, vyro mintis. Šis

kurti realių veiksmų seką. Režisierius negalėjo filmuoti katalikiškojo Liono bažnyčiose. „Nuo pat pradžių nusprendėme Lione filmuoti tik bažnyčių eksterjerus. Interjerai buvo filmuojami Belgijoje ir Liuksemburge. Mes net nebandėme Liono prašyti filmo finansavimo. Šis miestas yra labai katalikiškas, todėl žinojome, koks stiprus ryšys sieja jo gyventojus su Bažnyčia. Norėjome būti nepriklausomi, o ne jausti kieno nors cenzūrą.“

Taip pat labai įdomus yra rakurasas, iš kurio yra pateikiamas kiekvieno iš šių herojų santykis su tikėjimu ir kaip šį santykį paveikė kunigo įgyvendinta prievarta. Vieniems herojams tikėjimas sustiprėjo, kitiems buvo likusi tik vienintelė išeitis – atsisakyti katalikų tikėjimo ir niekuomet nebeįžengti į bažnyčios patalpas. Tuo pačiu metu filmas pateikia labai įdomią žinutę žiūrovui – ką darytumėt jūs, jeigu taip atsitiktų jums, jūsų vaikui, artimajam? Ar tebetikėtumėte Dievu ir jo valia, o gal dėl patirtos skriaudos atsisakytumėte tikėjimo ir gyvenime nebegalėtumėte

te nuoširdžiai suprasti, kodėl taip atsitiko, ir atsitiko ten, kur jūs turėjote jaustis saugiausiai.

Nors paties filmo trukmė – dvi valandos ir septyniolika minučių, kino juostos stebėjimas neprailgsta. Pasaulyje vis dažniau išskylan klausimui, kodėl ir kaip kunigų taikiniai tampa beginkliai, bažnyčios institucijose patarnaujantys vaikai bei kodėl šis reiškinys toks populiarus būtent tame pačiame bažnyčios institucijos tarpe, nori nenori tenka kalbėti temomis, kurios kol kas dar yra tabu.

Prancūziškoji „Ačiū Dievui“ kino juosta pasirenka apie šias problemas kalbėti iš daugiasluoksnių perspektyvų – skirtingų, nuo to paties kunigo nukentėjusių, ir nuo to įvykio savaip pasaulį, meilę, tikėjimą suprantančių vyrų akimis. Vieną herojų, vos pagalvojusį apie tai, kas atsitiko tuomet, kai dar buvo mažas berniukas, kai parapijos kunigas kviedavo jį vienu du „pasimelsti“, išstinka šoko priepuolis ir konvulsiniai traukuliai, nieko nematydamas aplink jis griūna ant žemės ir iš streso negali nieko daugiau daryti, kol jam pagalbos nesuteikia jį nuoširdžiai palaikanti ir mylinti mama.

Taip pat rodoma ir kito vyro, nukentėjusio nuo tos pačios parapijos kunigo, perspektyva, kuri kardinaliai skiriasi nuo pirmojo herojaus atsakomosios reakcijos – šis vyras, turintis šeimą, stabilų darbą, gerą reputaciją visuomenėje su vaikystės prievartavimo idėja iš dalies susigyvenęs ir jo atsakomoji reakcija į ją yra kova su dabar vykstančia pedofilija bažnyčioje. Kad ir kaip tvirtai pamatus po savo kojomis sumūrijęs vyras atrodytų iš išorės, giliai, šeimos branduolyje jis yra visiškai nepalaikomas savo tėvų, kurie nenori net prisiminti to, ką jų su-

vidutinio amžiaus, tris dukras auginantis ir mylinčią, tačiau kiek pavydžią žmoną turintis vyras, sužinojęs, kad minimam kunigui yra keliami teisminiai kaltinimai ir prašoma jo liudijimo – nusišpauna ir, palaikęs tai žurnalistų siekiu parengti skandalinę straipsnį ir sukelti triukšmą visuomenėje, nekreipia į tai dėmesio. Jis galvoja, kad šis kunigas jau seniai miręs ir kad iškelti senas nuoskaudas vien dėl keršto troškimo neverta ir žema. Tuo labiau Lione, kur katalikybė yra labai stipriai susijusi su miesto gyventojais.

Tačiau visgi visų trijų nukentėjusių vyrų pozicijos pasikeičia, kai jie sužino, kad juos tvirkinęs kunigas ne tik nėra nušalintas nuo bažnytinių pareigų, kaip jų tėvams buvo žadėta, kai šie kreipėsi dėl netinkamo elgesio su jų sūnumis, tačiau tebedirba su vaikais. Tokios žinios sukrėsti herojai nusprendžia susiburti ir sujungus vienas kito parodymus įkurti organizaciją, skirtą visoms pedofilijos aukoms bažnyčioje suvienyti, tuo pačiu ir apkaltinti bažnyčią už jos neveiksnumą, kai ši institucija žinojo ir toliau nieko nedarė su kunigu, kuris savo parapijoje tvirkino joje patarnaujančius vaikus.

Rašydamas scenarijų režisierius rėmėsi aukų pasakojimais ir Aleksandro laiškais, kurių originalus Aleksandras atsinešė į pirmą susitikimą su režisieriumi. Iš pradžių norėjęs kurti dokumentinį filmą, F. Ozon nusprendė pereiti prie vaidybinio, nenorėdamas liepti nukentėjusiesiems vėl sėsti prieš kameras. Tačiau filmo siužete režisierius siekė at-

Mykolo Žilinsko dailės galerijoje

Atkelta iš 6 psl.

Ypač žavus šiluma ir nuoširdumu spinduliuojantis Jan Boedts sukurtas belgų pamiltos karalienės Astridos portretas. Skulptūrinių biustų grupę pajavairina Peter Paul Rubens būdingu hedonistiškumu ir vitaline energija trykštanti Jacqueso Marino figūrinė kompozicija „Seserų meilė“ ir garsaus belgų animalisto-Raymond de Meester de Betzenbroeck sukurta ožkytės skulptūra.

Čia ir Robert Napoléon Crommelynck 1932 metais sukurtos „Ardėnietės“, ir garsaus Belgijos skulptoriaus Marcel Rau, kūręsio monetas bei skulptūras Briuselio centrinei stočiai ir Belgijos nacionaliam bankui medalis, skirtas karališkosios Briuselio konservatorijos šimtmečiui (1932 metais), ir Fernand Toussaint „Natiurmortas“, ir daug kitų išsimintinų bei įdomių darbų, kuriuos tikrai verta pamatyti.

ANTANAS SEIKALIS

VIDURNAKČIO APASIONATA

Antanas Seikalis gimė 1933 m. lapkričio 16 d. Vabalninke.

Už antisovietinę veiklą 1950 -aisiais Ypatingojo teismo Maskvoje buvo nuteistas 10-čiai metų. Kalėjo Mordovijos, Altajaus, Omsko, Kazachstano griežtojo režimo lageriuose.

Paleistas iš Gulago Lietuvoje kasė griovius, rovė kelmus, mokėsi. Vilniaus universitete įgijo žurnalisto specialybę, išbandė jėgas spaudoje ir televizijoje, keliavo po Ameriką. Vykdamas tremtinių gražinimo programą, dalyvavo ekspedicijose į Sibirą, padėjo neįgaliems tautiečiams sugrįžti į tėvynę. Kartu su architektu Algiju Vyšniūnu Kangyre, Spaske ir Balchaše pastatė paminklus ten kentėjusiems ir žuvusiems lietuviams.

A. Seikalis yra Lietuvos žurnalistų draugijos Stasio Lozoraičio premijos laureatas. Jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu, taip pat Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių bei Sausio 13-osios medaliais. Pateikiame ištrauką iš jo prisiminimų knygos.

Pagalčiau atvarė prie akmens karjeru. Antrankius nuėmė. Iki vakaro kiekvienam reikės išplėsti po du kubus skaldos. Čia pat surankiojom išmėtytus laužtuvus ir galvojom, kaip sulaukti vakaro. Sargybai suręstas nameilis, papilta anglių, pro kaminą blaškosi dūmai. Kareiviai paeiliui šildėsi, o mes šalčio genami daužėme akmens luitus... Taip praėjo pusė dienos. Pietų pertraukos čia nebuvo. Pačiūlpėme sušalusios duonelės, kas jos nesuvalgė rytą. Temstant parvedė nesurakintus. Matyt, kareiviams atsibodo rakinėti mūsų rankas, o ir vėjas buvo nepalanus – pūtė jiems į akis.

Mano porininkas Vitenka, maskvietis, jau antrą kartą „mankštinosi“ akmens karjere.

– Argi čia blogai? – dėstė jis užsi-rioglinęs ant narų. – Iš Rūdnicos būro į darbą nevarė. Sėdėjau ten uždarytas be gryo oro, be mankštos, o čia kas kita: *razdatčikai*⁵³ – žmonės! Kalorijų gauname, *parašos*⁵⁴ po nosim nėra, *srok idiot*⁵⁵ – vardijo čionykščio būro privalumus optimistas Vitenka.

Prie kameros buvo atskira skylė tualetui ir prausyklai. Veltinius į džiovyklą nunešdavo ukrainiečiai. Kartu su veltiniais parsinešdavo rūkalų, duonos ir cukraus. Mus šelpė kaliniai jiems žinomais būdais. Gautą maistą valgėme visi.

Vitenka kariavo, bet apie karą kalbėjo nenoriai. Tik kelis kartus piktai prasiarė apie anglosaksus:

Niekšai, atidavė mus tiesiai į lagerius! Sykį jam tarstelėjau:

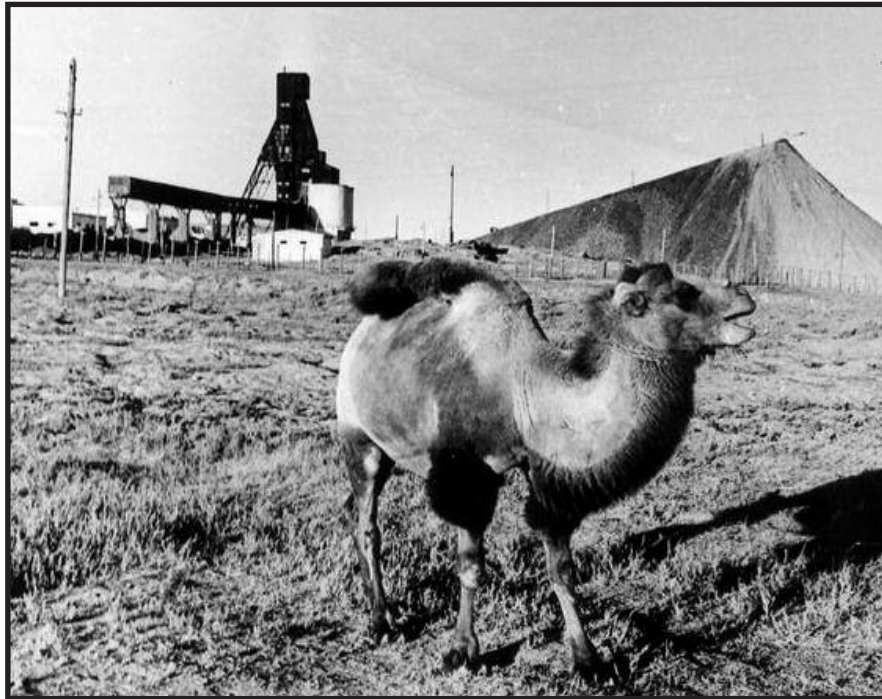
*Excuse me, do you speak?*⁵⁶

Vitenka atidžiai į mane pažiūrėjęs atsiliepė:

– *What is your occupation?*⁵⁷

– *I am a prisoner*,⁵⁸ – atsakiau ir abu nusijuokėm.

Su Vitenka, nors buvo vyresnis, sudraugavom. Vėliau jis padainavo lie-

Teritorija prie vario rūdos kasyklų netoli nuo Kengyro lagerio.

LIMIS nuotr.

tuvišką dainelę, kuri jam esą išgelbėjo gyvybę.

– Keturiasdešimtaisiais, – pasakojo Vitenka, – Raudonosios armijos potvarkiu buvau paskirtas į Lietuvą ir atsidūriau Kaune. Man, jaunam karininkui iš Maskvos, nedidelis Kaunas atrodė ta vieta, kurioje norėjau gyventi. Ir štai kodėl. Pirmiausia čia buvo Europa. Nepaisant propagandos apie buržuazinius engėjus, nemačiau Lietuvoje tokių nuskurusių žmonių kaip Rusijoje. O apie lietuvių kariuomenę nėra kalbos: technika moderni, kareiviai tvirti, karininkai išsilavinę, draugiški. Man, ryšių karininkui, likviduojant lietuviškus pulkus teko su jais bendrauti. Bet aš ne apie kariuomenę. Lietuvoje *červoncus*⁵⁹ keitėme į vietinius pinigus – litus. Jų vertė buvo žymiai didesnė. Pirkome geriausius kostiumus, laikrodžius, bizuteriją, parfumeriją ir siuntėme į Maskvą, Leningradą, Stalingradą. Gyvenau linksmai, vakarus leidau Karininkų ramovėje, draugavau su gražiomis žydaitėmis, kurios neblogo mokėjo rusiškai. Apie karą dar nekalbėta. Vokietija buvo mums draugiška šalis. Pro mano buto langus vingiavo Nemunas ir žaliavo kitas jo krantas.

– Kaune pramokote lietuviškai? – pasiteiravau.

– Tik kelias daineles.

Kita diena buvo velniškai sunki. Smarkus vėjas pažeme suko sniegą, sumaišytą su smėliu, pripustė kišenės, ir žemėta duonelė girgždėjo tarp dantų. Prasikalę duobę sėdėjome susigūžę ir keikėme viską iš eilės.

– Tai kaip su ta lietuviška daina? – priminiau Vitenkai.

– Aš to šlagerio nepamiršau. Karas Kaune užklupo netikėtai, vokiečiai nedelsė, kol mes juos užpulsime. Surinkti į štabą laukėme įsakymo žygiuoti į Berlyną. Vakarop paaiškėjo, kad reikia trauktis, nes mieste jau šaudė. Pirmi iš Kauno pabėgo mūsų štabistai su žmonomis. Likau vienas su trimis kareiviais ir seržantu. Vokiečių dar nebuvo. Į mus, atkirtę kelius, šaudė lietuviai sukilėliai. Su paskutine lengvąja mašina ištrūkome į Prienių pusę. Žinai Prienus? Nežinai... Atsitolinus nuo Kauno mus pasigavo sukilėliai. Nebepersimenu tos vietos. Nesvarbu. Turėjome kulkosvaidį, atsišaudėm, bet mūsų automobilį apgadino. Dar kiek pavažiavę metėme sugedusią mašiną ir leidomės pėsčiomis, tikėdamiesi sutikti raudonarmiečius.

Kelias buvo tuščias, nesimatė jokio žmogaus. Žemai praskrido du lėktuvai su juodais kryžiais ant sparnų. Sukritome į pakelės griovį. Šalia kaimo, pušyne, aptikome tuščią mokyklą. Ant sienų kabėjo Lenino ir Stalino portretai. Pamatę Staliną pasijutome ramiau. Nutarėme pailsėti. Naktį vakarų pusėje drebėjo žemė, ten darbavosi sunkieji pabūklai. Svarstėme, ar nereikėtų grįžti į Kauną. Auštant pajutome, kad esame apsupti. Lietuviams pasiduoti nedrįsom.

– Pabėgot?

– Išsilakstėm kaip žvirbliai. Likau vienas su peršauta koja. Batas buvo pilnas kraujo, bet paeiti galėjau. Išslinkau iš miško į pakraštį. Laukus dengė tirštas rūkas. Nubridau į javus ir kritau ant žemės. Saulė buvo jau aukštai, kai išgirdau žingsnius. Kažin kas lėtai slinko artyn. Prie mano galvos išlindo senis su dalgiu ir mūsų akys susitiko. Jis piktai žiūrėjo į mane, bet nieko nesakė. Kai pasilenkė arčiau, sąmonėje šmėkstelėjo *polutor-ka*⁶⁰, ant ryšulių susėdę žmonės su vaikais, kareivių ilgi durtuvai ir ankstyvas Kauno rytas. Už parankės pakibusis komjaunuolė eidama džiaugėsi: „Ačiū, komisare, ačiū tau! Daugiau jie mūsų kraujo nesiuurbs...“

Žmogus su dalgiu į mane tebespoksojo. Sukaupęs jėgas uždainavau: „Onyte, einam su manim pašokti, leiskit karštai prisiglaust tave. Visokių šokių galime išmokti...“

Vitenka padainavo posmelį ir nutilo.

– Pasakokit, paprašiau Vitenkos. – Tai ką tas žmogus?

– Jis net nešyptelėjo, paliko mane gulėti javų lauke. Gal nuėjo pasitelkti kaimynų? Vis tiek man galas. Prisiminiau tėvus. Net supykau ant jų – kodėl aš čia tysau? Jie tebelaukia mano siuntinių ir nežino, kad jų sūnus laukia mirties. Kur mūsų armija pagaliau?! Dangus be jokio debesėlio, toks gilus, toks mėlynas, o aš mirti bijau... Po kiek laiko girdžiu – važiuoja ratai, girgžda. Sustojau. Siekiu nągano⁶¹, bet neįstengiu, nebeturiu valios priešintis.

Vitenka atsiduso, kostelėjo ir baigė pasakoti:

– Tas žmogus atsivedė du suaugusius vaikus, tie įkėlė mane į vežimą ir parvežė į savo namus. Rudenį pasiklydusius rusus Lietuvoje surinko ir išvežė darbams į Saksoniją. Karui baigiantis atsidūriau anglų zonoje.

Rytą į karjerą nevarė. Lindome prie grotų pažiūrėti, koks už lango siaučia buranas⁶². „Pernai lagerį visai užpustė, net žymės neliko, tik *popkos* kyšojo iš sniego“, – prisiminė *buro* kaliniai.

– Tuščias?

– Ką tuščias?

– *Popkas* tuščias užpustė?

– Netuščias. Su kareiviais...

Prasėme Alacho, kad buranas greit nesibaigtų, pasiaustų nors savaitėlę.

Vitenka iš *buro* paleido. Jo vietą užėmė lietuviai. Atvarė jį kartu su Jehovos pasekėjais. Šie nusigręžę į sieną meldėsi ištisas dienas. Šito jauno lietuviu anksčiau nemačiau. Kur čia visus pažinsi, jeigu jų keli šimtai?! Susipažinome kameroje. Atvirumo valandėlę pasisakė, už ką pasodino. Ne, ne čia į *burą*, o Lietuvoje. Paėmė jį iš gimnazijos. Beveik visą klasę susėmė. Už tai, kad pripažino Lenino, o ne Stalino mokymą. OSO⁶³ padalijo kiekvienam po dešimt metų ir kaip labai pavojingus komjaunuolius atgrūdo į Kengyrą. Patariau jam tuo Lenino mokymu kitiems nesigirti. Paklausiau, ar jis matė *boltunus*⁶⁴ iš Lubiankos, kurie ką tik važinėjo po lagerius ir žadėjo tokius kaip jis paleisti?

– Tave reikia ne į *būrą* uždaryti, o su muzika grąžinti į Tarybų Lietuvą, – išpyliau jam. – Stalino nebėra, Berijos nebėra, o Leninas dar bus gyvas visiems laikams. Kas tavo tėvas?

– Tada buvo direktorius. Dabar jau nebe direktorius, – atsiduso gimnazistas.

Jehovos išpažinėjai į darbą nėjo, bet valgė kalinių maistą. Atrodė kaip mumijos. Mūsų pastangos ir jiems įsiūlyti papildomą kąsnelį duonos buvo bevaisės.

Buranui nurimus išvarė mus sniego valyti. Stovim su kastuvais, bet į mirties zoną neinam.

– Iš bokštelio nušaus, – sakom prižiūrėtoji.

– Nešaus, – įtikinėja prievaizdas. – Sargybiniui pasakyta į jus nešauti.

Mes ginčijamės toliau:

– Tegu kareivis atiduoda mums šautuvą.

Kareivis šautuvo neatidavė, o mes *alėjoje*⁶⁵ sniego nevalėme. Užtat švariai nušlavėm taką į Beliajevo kontorą. *Kūmas* stebėjo mus pro langą, o kai darbą baigėme, išėjo mūsų pasitikti ir pirštu parodė:

– Tu, tu ir tu, ir dar tu – į karcerį!

Atitujino ukrainiečius, mat labai *banderų*⁶⁶ nemėgo.

IŠNAŠOS

53 Maisto dalytojai

54 Kibirai ar kitoks indas gamtiniams reikalams atlikti

55 Bausmės atlikimo terminas eina

56 Atsiprašau, ar jūs kalbate?.. (Angl.)

57 Kokia jūsų profesija (kuo užsiimate?) (Angl.)

58 Esu kalinys (Angl.)

59 Rusijoje *červoncais* buvo įprasta vadinti auksines monetas, nuo XVIII a. pradžios kaldinamas iš aukštos prabos aukso („raudonojo“) su vario priemaišomis. Sovietijoje tokio pavadinimo pinigai, sukurti 1922–1924 m., galiojo iki rublių įvedimo 1947 m.

60 Pusantratonis (mažo tonažo sunkvežimis)

61 Naganas plačiai naudotas visose sovietų jėgos struktūrose

62 Sniego arba smėlio audra

63 Sutrupintas pavadinimas *Osoboje soveščanije* – Ypatingasis pasitarimas, Trijulė, teismas už akių

64 Plepius

65 Mirties zona

66 Steponas Bandera (1909–1959) – nepalaužiamas kovotojas už Ukrainos valstybingumą

Vytautas Vygantas

Atkelta iš 2 psl.

Tai tiek prisiminimų, mano sukauptų prieš 20 metų. Dabar jau kuris laikas priklausau elektroninio pašto būreliui, kur pasidaliname įvairiomis temomis. Neseniai ten buvo paminėtas Vytautas Vygantas kaip vienas iš keturių „visos gimnazijos variklių“ pokarinėje lietuvių gimnazijoje Vokietijoje. Paprašytas tų žodžių autorius Juozas Gaila sutiko pasidalinti porą epizodų apie Vytautą Vygantą iš jo rašomos knygos. Ačiū jam už pasidalinimą.

Krūvelė įdomių prisiminimų iš DP gyvenimo Vokietijoje

1945 m. prie Olandijos sienos, durpynuose netoli Gross Hesepe miestelio, įsikūrė lietuvių stovykla. Toji stovykla buvo belaisvių, kasančių durpes, barakai. Pirmieji lietuviai įsikūrė buvusiuose administracijos pastatuose. Vygantai su dviem sūnumis gavo atskirą kambarį. „Mano tėvai apsitvėrė paklodėmis kampa barake, visai šalia Vygantų kambario“, – rašo Juozas Gaila. „Vygantai buvo repatriantai, tai sūnus Vytautas, nepraradęs vieno metų, nors vienmetis, buvo aukštesnėje klasėje nei mes kiti“.

Stovykloje gimė lietuviška skautija... Aidėjo sūčiai, komandos. „Vytautas tuoj buvo paaugštintas į draugininkus. Vieną gražią dieną visas tuntas buvo išrikiuotas ir tuntininkas perskaitė iš ‘Skautų aido’,

kad yra įkurta kita organizacija ir mums ji nėra pakeliui. Veik visi aukštesnės klasės mokiniai išėjo iš rikiuotės. Vygantas iš rikiuotės neišėjo, bet iš skautų pasitraukė ir tapo ateitininku“.

„Ateitininkai augo. Mūsų būrelio globėju buvo pradžios mokyklos mokytojas Pranas Zaranka. Vytautas Vygantas, nors lengvai būtų buvęs išrinktas kuopos pirmininku, bet vadovavimo visada kratėsi (...), pats likdamas aktyviu patarėju ir veiklos skatintoju. Ko jis nesikratė, tai vadovavimo įvairioms kelionėms. Laisvai kalbėdamas vokiškai, sugebėdavo gauti traukinių bilietus tuometinėje Vokietijoje ir sudarydavo mums galimybę veltui iš britų zonos nuvykti į įvairias stovyklas, kursus, vykstančius ypač prie Alpių kalnų“.

„Žavėjo mus tuometinių studentų Vytauto Žvirgždžio (Vardžio), Jono Norkaičio paskaitos, Petro Kisieliaus pravedamos dainos, neleidusios ramiai pavalgyti, Antano Sabalio humoristiniai laikraščėliai. Nenusileisdami Sabaliui, Vygantas ir aš sukūrėme komišką vaizdelį apie profesorių, kuriuo buvo Vygantas, egzaminuojantį mane kaip studentą. Laimėjome pirmą vietą juokų vakarėly, o aš literatūros vakare nunešiau kitus, laimėdamas pirmą vietą. Vygantas pirmavo diskusijų rate ir taip mes, grosshesepiečiai, vieninteliai iš anglų zonos, labai gerai pasirodėme pirmą kartą atvykę“.

„Vienuose ateitininkų kursuose mums labai patiko ‘Lietuvio jaunuolio teismas’, kur buvo prokuroras, kaltinantis jaunuolį abejingumu lietuvių organizacijoms, lietuviškai spaudai ir kitais būtais ar išgalvotais dalykais. Bet taip pat buvo ir gynėjas. Išsmaginę savo sugebėjimais kalbėti ir diskutuoti, pagalvojome, kad būtų įdomu turėti tokį teismą lietuvių mokytojui. Na, ir padarėme. Prokuroru buvo Vygantas, o aš gynėju. Mokytojai į tą ‘teismą’ pažiūrėjo visai rimtai, o kandangi vyriausiu ‘prokuroru’ buvo Vygantas, tai kai kurie mokytojai jau kalbėjo apie nedavimą jam brandos atestato. Mums rūpėjo sužino-

ti, kaip mokytojų posėdy bus svarstomas Vygantui gyvybiškai svarbus klausimas ir kaip kurie mokytojai pasisakys. Pastate, kuriame buvo įsikūrusi pradžios mokykla ir gimnazija, patalpų lubos buvo kartono plokščių, prikaltų prie balkių. Tereikėjo tik užsi-rioglinti į žemą palėpę, nuropoti virš posėdžiaujančių mokytojų kambario lubų ir klausyti. Keliese šliaužėme pilvais lubų balkiais, bet virš mokytojų kambario lubų nuo balkio nuslydo koja ir per kartonines lubas išlindo virš posėdžiautojų stalo. Vėliau sužinojome, kad posėdžiaujantys tiesiog nustėro, žiūrėdami į tą išlindusią koją ir tik mokyt. Pyragius šoko iš kambario ieškoti laiptų į palėpę. Kol jis surado, mes jau buvome išbėgę. Vygantas atestata gavo ir vėliau studijavo Baltų Pinnebergo universitete“.

„Tuoj įsitaisėme krepšinio ir tinklinio aikštės lauke ir net apdaužytame angare po išlikusiu sveiku stogu. Vakarų praleisdavom prie teniso stalo ir šachmatų lentos. Susisiekdavome su kitomis DP stovyklomis anglų zonoje. Nuvykę į Oldenburgo DP stovyklą viską laimėjome, o išgirde, kad Greveno DP stovykloje lietuviai negali laimėti tinklinyje prieš latvius, nutarėme vykti ten. Kaip ir visada, traukinio bilietus sukrapštė Vytautas Vygantas, tuo laiku studijuojantis Pinnebergo universitete. Laimėjome prieš latvius, na ir užbaliavojome. Greveniškiai nugirdė mus ir apnakvydino. Kitą dieną Vygantas išbarė už girtuokliavimą ir prižadėjo daugiau tokių kelionių neruošti. Grįžome sekmadienio vidurnaktį“.

1949 m. Vytautas Vygantas atvyko į Ameriką. „Gaunu Vyganto laišką. Jis padaręs man dokumentus emigracijai į Ameriką, kuriuose įrašyta gatvė, kur bus mano butas ir taip pat surastas man darbas. Laiške jis išpėja, kad nėra nei to buto, nei gatvės, nei darbovietės New Yorke ir kad aš nesijau-dinčiau, nes niekas netikrins“.

Tebūnie šie asmeniškų prisiminimų fragmentai draugiška paskata dr. Vytautą Vygantą prisiminti jo gimimo 90-mečio proga. □

Juodkrantė

Atkelta iš 3 psl.

Ir kitais maršrutais keliaujant buvo galima išpūdingais kraštovaizdžiais gėrėtis, kultūrinius objektus aptikti (pavyzdžiui, paminklą miškininkui Pauliui Bockui).

Žinoma, būta ir „Kelio į pajūrį“ (Badeweeg). Pajūrio pramogos buvo organizuojamos pagal to laiko madą – atskiri paplūdimiai vyrams ir moterims su maudymosi nameliais (Badezellen), pinti krėsiai norintiems gėrėtis jūra...

XX a. pradžioje Juodkrantės kurortas (suprantama – Schwarzort) jau buvo pristatytas reklaminiuose Vokietijos kurortų sąjungos bukletuose, taigi buvo šio susivienijimo narys. O toji, regis, itin garbinga kategorija, į kurią įtraukta Juodkrantė – „klimato kurortas“.

Autorė nepamiršta ir lietuvininkus į Juodkrantę organizuoti vykus – ne kurortavimui, bet tam tikrai (turbūt vienadienei) misijai: tai religinei (surinkimininkai rengdavo būtent „Misijų“ išvykas, kuriose buvo renkamos aukos misionierių „tarp pagonių“), tai kultūrinei tautinei (jaunimo draugijos, Jonines ant Rambyno kalno atšventusios, kitą sekmadienį burdavosi ant Ievos kalno Juodkrantėje).

„Prancūzmetis“ (Versalio taikos sutartimi Klaipėdos kraštas atskirtas nuo Vokietijos ir pavestas administruoti Prancūzijai) tarsi iškrenta iš autorės dėmesio lauko.

Antrą, kur kas mažesnę knygos dalį Strakauskaitė paskiria lietuviš-

kajam Juodkrantės kurorto etapui (proporcijų netolygumas suprantamas – juk „vokiškuoju“ periodu nutiko tas didysis „sprogimas“, kai pats kurortas, įvairios jo struktūros tvėrėsi). Pirmąjį šios dalies skirsnį įvardydama „Formali priklausomybė ir senojo kurorto tradicija“, autorė ir nusako pagrindines tendencijas: lietuviai dar nebuvo Kuršių nerijos „atradę“, daugiausia poilsiautojų pagal seną tradiciją atvykdavo iš Vokietijos – nors vizos (kurias buvo ir garlavuose išsigyti) ir panašūs suvaržymai jų srautus kiek sumažino. Bet štai, pa-

Fragmentas iš N. Strakauskaitės knygos apie Juodkrantę

vyzdžiui, ir „Lietuvos laikais“ Juodkrantėje lankėsi žinoma Rytprūsių rašytoja Frieda Jung. Klaipėdos krašte galiojo vokiečių bei lietuvių kalbų lygiateisiškumas, „centras“ (ir Kauno valdžia, ir Klaipėdoje jai atstovaujantis gubernatorius) vykdė atlietuvinimo politiką – to pavyzdys ir Schwarzorto virtimas Juodkrante. Regis, ne tik atvykėliai kurortininkai, bet ir vietiniai žvejai ar verslininkai nelabai šių nuostatų paisė: štai vilų pavadinimai ir reklaminiuose skelbimuose (net lietuviškuose laikraščiuose publikuojamuose) liko vokiški. Modernėjimo ženklų, žinoma, ra-

dosi: 1924 m. rudenį pradėjus veikti elektrinei, elektra įvesta daugelyje namų, apšviestos gatvės.

Nauja XX a. 3–4-ojo dešimtmečių sandūroje susiformavusi tendencija: „nemažą dalį poilsiautojų Juodkrantėje sudarė žydai ir kai kurie jų čia išigijo nekilnojamojo turto“ (p. 185). Pastangas „jaukintis“ Juodkrantę, kaip ir visą Kuršių neriją, liudijo „Didžio-sios“ Lietuvos čia organizuojami kursai, stovyklos (mokytojų ir kt.), trum-palaikės ekskursijos.

Praturtėjus – ne tik faktografiją patyrus, bet ir kurortinę prieškarinio Juodkrantės atmosferą pajautus, vis dėlto kai kurie smulkūs kabliukai liko įstrigę... Štai negebėjau suprasti šio kurorto minimų (tarsi) valdymo struktūrų. Pavyzdžiui:

1881 m. susikūrė Kurorto komitetas (Badekomitee), kurį „sudarė daugiausia jau poilsį Juodkrantėje pamėgę turtingi klaipėdiečiai“ (p. 63). Ar tai tiesiog „iniciatyvinė grupė“, ar oficialios savi-valdos atitikmuo? O L. Stellmacheris 1904 m. tapo kurorto komisaru – kas tai, kokios jo funkcijos, pavaldumas? Minima ir Kurorto valdyba – tik kurorto verslininkų įgalioti atstovai?

Sutrikdė šalia Klaipėdos, Karaliaučiaus (vokiškus jų variantus dažniausiai skliausteliuose nurodant) ir pan. vis minima keistoka vietovė: – Cranzbeekas: „<...> pradėjęs plaukioti iš Klaipėdos į Cranzbeeką ratinis garlavis Cranz <...>“ (p. 29); ta forma vietovė paminima nekart. Ar pavadinimą ir turėtume tarti su „C“ ir „z“? Teko į pagalbą pasitelkti Mažosios Lietuvos enciklopediją. 2-e tome radau

Martyno Purvino straipsnelį: „Krantbėkis (vok. Cranzbeek), uostas Sembėje, Kuršių nerijos pv gale <...>“

Galvosūkiu lieka kai kurie ir mažiau probleminiai vokiškųjų vardų lietuviškieji variantai. Tarkim, autorė aptaria dvi juodkrantiškes aukštumas: Schlikmanno (vok. Schlieckmanns Hohe) ir Vilhelmo (vok. Wilhelms Hohe) – kodėl pirmuoju atveju „c“ iškrenta, bet lieka dvi „nn“, o „Sch“ netampa „Š“ (kai tuo tarpu „W“ virsta „V“)?

Autorė, regime, sustoja ties Antrojo pasaulinio karo baigtimi. „Juodkrantė, kaip ir daugelis vietovių Klaipėdos krašte, priverstinai pasitraukus šio krašto gyventojams, patyrė niokojimo periodą“ (p. 8). Nors pripažįstama, kad po 1961 m. – pagrindines Kuršių nerijos gyvenvietes sujungus į Neringos miestą – kurortinis gyvenimas atkuto, bet, regis, Strakauskaitė skeptiškai žiūri ir į šiandieninius, jau nepriklausomas Lietuvos Neringoje vykstančius procesus. Į „aukso amžių“ įvedantis žodis užbaigiamas nelinksmu konstatavimu: Juodkrantės „kultūrinis kraštovaizdis smarkiai pakitęs: suardyta daugiau kaip šimtmetį egzistavusi ryški diarchija – žvejų kaimas ir vilų kvartalas, beveik neliko istorinio kurorto rekreacinės miško parko struktūros, sparčiai nyksta vietos bendruomenė, praradusi čia nuo amžių gyvavusios žvejų bendruomenės bruožus“ (p. 12).

Vis pasidžiaugiu, kad istorikės Nijolės Strakauskaitės nepaviliojo Vilniaus ar Kauno universitetai – kas taip aistringai ir kompetentingai gintų Kuršių neriją, visą Klaipėdos kraštą nuo neišmanėlių pastangų „atlietu-vinti“ istoriją, būtuosius gyvenimus?...□